

جمادی الاولیٰ، ۱۳۳۳

مارت، ۴، ۱۹۱۵

الدیر والاکد

آیدہ ایکی مرتبہ نشر ایدیلور دینی، ادبی، علمی و سیاسی
مجله اسلامیه در.

محرر و صاحب امتیازی: ملا عالم جان البارودی.

فہرست:

- ۱۶۰ تفسیر: بنی اسرائیلدن آلتغان عہد لر: توجید،
آنا، آناغہ، قوند اشلر گہ، تیملر گہ مسکین لر گہ
ایذ گولک قیلو، هرکم گہ کور کام سوزلی
بولو، امر بالمعروف ونہی عن المنکر، نمازنی
اقامہ، زکاتنی ادا قیلو، بو عہد لر نڭ امت اسلام
مہ دندہ آلمقی، یہودیلر نڭ بربرینہ زیان کلتر-
ماولری حقندہ آلتغان عہد و آنی بوز مقلری.
ملا عالم جان البارودی
- ۱۶۶ حدیث: حرام بولغان شیدہ شفا بولمقی، حرام
برلہ دار و لانونڭ درست بولمادیقی هر عمل دہ
تافلوق سنت بولمقی، باشلکدہ عبادت نڭ غایت
فضیلتی بولمقی، ايسکاگان، توچکرگان و قتلردہ
تاوشلانونڭ مکروه بولمقی.
ملا عالم جان البارودی.
- ۱۷۱ اجتهاد حقندہ: محمد نجیب تونٹاری.
- ۱۷۷ مرجانی خصوصندہ: محمد حنفی مظفر.
- ۱۸۵ عرب تلی: زکی اورازابی.
- ۱۹۰ تاریخ و آنی یازو اصولی: خواجہ بن
عبدالبدیع.
- ۱۹۲ مرجانی [شعر و دیریلک دن علی عباس مذنب]

قران.

۱۹۱۵

اداره دن:

دینی و ادبی، علمی و سیاسی الدین والادب مجله سی ۵۰ نچی سنه دوامیه سنده، اوزینک معتدل مسلکنده انشاء الله دوام ایده چکدر. مجله نك اجمالی وعمومی فهرستی بوبایلردن عبارتدر: قرآن کریم نك مرتب ترجمه و تفسیری. احادیث شریفه: ترجمه و شرح لری. باب الفتوی: خلق آراسنده واقع بولا تورغان مهم مسئله لرده جوابلر. اجتهاد و تقلید نك معنالی بوگا متفرع مسئله لر. سنت و بدعتلر: سنتلر نك بیانی، آرازده دیندن صانالوب یورگان بدعتلر گه تنبیه. سیر و تراجم: رسول الله علیه الصلاة والسلام واصحاب کرام و بشقه سلف صالحنک سیر تلری، و خدمات دینی لری. تربیه و تعلیم: مکتب و مدرسه لرده تربیه و تعلیم اصول لری. اماملر احوالی حقنده ملاحظه لر. احوال ملیه: ملت نك دینی واجتماعی حاللرنده فکر و ملا-حظه لر. تقریض و انتقاد: عموما مهم یاگا اثرلر حقنده وبالخصوص درس کتابلری توغروسنده تقریض و محاکمه لر. مقالات: علمی و ادبی و سیاسی مقاله لر. اشعار: اخلاقی و ادبی شعرلر. حکمتلی سوزلر عبرتلی واقعه لر. محرر نك سیاحت نامه سی.

اشبو بابلرده چیتدن یازوجیار نك مقاله لری مجله نك مسلکینه موافق بولغانلری مع الممنونیه درج ایدلور.

مجله نك یللق آبونیه سی ۳ صوم، یارتی یللق بر صنوم ۵۰ تین. نسخه سی ۱۵ تین. اداره گه یبارله چک خط و مقاله و آقچه لر بو آدریس برله یبارلور گه تیوش.

Казань,

Муллѣ Галимджану ГАЛѢВУ

الکیر والاکر

۶ نجی سان ۱۳۳۳ سنه جمادی الاولی ۶ چهارشنبه ۱۹۱۵ سنه ۴ مارت

تفسیر

وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَ بَنِي إِسْرَائِيلَ لَا تَعْبُدُونَ إِلَّا اللَّهَ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسْكِينِ وَقُولُوا لِلنَّاسِ حُسْنًا وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ ثُمَّ تَوَلَّيْتُمْ إِلَّا قَلِيلًا مِّنْكُمْ وَأَنْتُمْ مُّعْرِضُونَ ﴿۸۳﴾ وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَكُمْ لَا تَسْفِكُونَ دِمَاءَكُمْ وَلَا تُخْرَجُونَ أَنْفُسَكُمْ مِنْ دِيَارِكُمْ ثُمَّ أَقْرَرْتُمْ وَأَنْتُمْ تَسْهَوْنَ ﴿۸۴﴾

واذ اخذنا ميثاق بني اسرائيل لا تعبدون الا الله وبالوالدين احسانا وذی القربى والیتمی والمسکین وقولوا للناس حسنا واقیموا الصلوة واتوا الزکوة ثم تولیتم الاقلیلا منکم وانتم معرضون

ترجمہ: ایسکار گز بنی اسرائیلدن آغان عهد منی: اللہدن باشقہ عبادت قیلر گز، آتا و آناغہ، قرنداشلر گہ، یتیم لر گہ، فقیر لر گہ، ایذ گولک قیلر گز، خلقغه یخشی سوز ایتر گز، نمازنی تورغوز گز، زکاتنی اوتار گز «سز نیک آرزودن باشقہ سی یوز دوندر وب بو عهددن قایتد گز»

ايضاح و تفسير:

الله تعالى يهوديلردن آلنگان عهدلرني واول عهدني آنلرنك الكدن بيرلى او تاماولرني بيان ايتيه. بني اسرائيلدن سكر نرسه گه عهد آلنگان: ۱) توحيد (يالغوز الله غه عبادت ايدلور آندن باشقه هيچ نرسه گه عبادت ايدلمز) ۲) آتا و آنا غه ايدگولك قيلو، آنلرنك حقاريني يبخشي تانوب احترام ايتودر. ۳) فرنداشلر گه (آتا و آنانك يقينلرينه) ايدگولك ايتو، رحمنك حقيقي اوتاو. ۴) يتيملر گه ايدگولك ايتودر. يتيملر هر ملتده ايك عاجز ايك فرزغانج صيپلردر. ماللري بولسه خيانتسز و اسرافسز اوز ماللرندن، بولمسه ملت مالندن آنلرني تربيه ايتو، كرك ويراغلاريني يتوشدرو، ديانت و اخلاقلري توغريسند آنالار غه ياردم ايتو لازمدر. ۵) فقير و مسكينلر گه ايدگولك قيلو هر فايو روش بر له آنلارنك حياتلرينه و ديانتلرينه ياردم ايتو ۲) هر فايو خالقغه كوركام سوزلى بولو، آنلارنك دينلري و اخلاقلري، الفت و محبتلري ايچون سوز ايله ياردم ايتو، تيوشلى روشنچه امر بالمعروف و نهى عن المنكر قيلو، ۷) نمازني تيوشنچه شريعت طرفندن او گراتولگان روشنچه تورغوزو و اوتاو. نماز عباداتنك ايك آلديني توحيددن صوگزه ايك برنجي لازمي بولغانغه آيورم ذكر ايدلگان. ۸) تيوشلى زكاتني اوتاو، الله نيك بندهلري قولينه امانت و برگان مالندن ضعيف و عاجز بندهلرينه الوش چيقارو [۱]

[۱] اشبو يهوديلردن آلنگان عهدلر بوايتكاده عهد ايدلمش ناك كم نسا سورسند بيلرلمشدر:
واعبدوا الله ولاشركوا به شياً وبالوالدين احسانا وبنى القربى
والبني والساكن والجار ذى القربى والجار الجنب والساحب بالجنب
وابن السيل وماملكت ايمانكم ان الله لا يحب من كان مختالافخورا ﴿۸﴾
نماز زكات خصوصلارنده باشقه آيتلر ايله امر ايدلمشدر.

واذ اخذنا ميثاقكم لاتسفقون دماءكم ولا تخرجون انفسكم من
دياركم ثم اقررتم وانتم تشهدون
ترجمه: ایسکارگز (ای بنی اسرائیل) شول وقتنی کم عهدگزنی
آلدق: قانلرگزنی توکماز سز اوزگزنی یورطلرگزدن (قومگزنی
یورطلرندن) چیقارماز سز « صوگره سز اوزگز گواه بولوب
(شول عهدنی) اقرار ایتدکز.

ایضاح و تفسیر:

بنی اسرائیلدن الله تعالی تورانده عهد آغان: بر برگزنک
قانی توکماگز اوز قومگزنی یورط ویرلرندن چیقارمگز یعنی
اوز ملتگزه هیچ بر طریق ایله زیان کلتورمگز «دین فرنداشیلک
وظیفه سی ده اشبودر که آنلار بارچه سی بر تن و بر جان حکمنده
بولمق تیوشدر. نناک کم محمد صلی الله علیه وسلم ایتکان: مؤمنار
دوستلقلارنده و بر برینه شفقت فیلوده بر تن کبیدر (شولای بولمق
تیوشدر) تننک بر اعضاسی آغرتسه بتون اعضاسینه حرارت
وراحتسزک سرایت ایته» هر قایو ملت پیغمبر لر ایتکان روشچه اتفاق
و اتحاد و محبت اوزره بولغانده غنه دینلرینی و قومیتلرینی ساقلا رغه
موفق بولورلار.

مدینه اطرافنده گی بنی اسرائیل اوج قبیله بولوب بنی قینقاع،
بنی النضیر قبیله لری مدینه عربلرندن خزر ج قبیله سی برله اتفاده،
بنی قریظه قبیله سی عربلر دن اوس قبیله سی برله اتفاده بولغانلر
خزر ج برله روس قبیله لری آراسنده جاهلیتده از لوکسز صوغش
بولوب آنلر برله برگه یهودیلر ده اوز یهودیلرینه فارشی صوغوشوب

بر بريني اولتورشانلر، آنلارنى يورط و يرلرندن قوغانلر، اسباب و جهازلرني تالاغانلر و بالجمله تورانده آنلاردن آنگان ۵۴۰نى بوزغانلر.

اسير توشكانلرني صوغش تامنده فوتولدر و ب فديه برله يولوب يخشيلق ايتسه لرده كوب حكمنى رعايه ايتمگانلر. ايندى الله آنلرنك بو اشلرني و هر وقتده غي سانسزلقلرني ذكر ايتوب آنلار غه شلته، باشقه لار غه عبرت كور سانه در و ايتهدر:

ثُمَّ انْتُمْ هَؤُلَاءِ تَقْتُلُونَ انْفُسَكُمْ وَتُخْرِجُونَ فَرِيقًا مِّنْكُمْ مِنْ دِيَارِهِمْ تَظْهَرُونَ عَلَيْهِم بِالْاِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَإِنْ يَأْتُواكُمْ اَسْرَى تَفْدُوهُمْ وَهُوَ مُحْرَمٌ عَلَيْكُمْ اخْرَا جَهُمْ اَفْتَوْ مَنُونَ بِبَعْضِ الْكِتَابِ وَتَكْفُرُونَ بِبَعْضِ فَمَا جَزَاءُ مَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ مِنْكُمْ الْاٰخِرَىٰ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَيَوْمَ الْقِيٰمَةِ يُرَدُّونَ اِلَىٰ اَشَدِّ الْعَذَابِ وَمَا لِّلّٰهِ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٥٤﴾

ترجمه: بس سز (ای بنی اسرائیل) اوز (قوم) کزنی (صوغشوب) اولتوراسز بعضلرني يورطلرندن چيقاراسز، آنلار اوستينه گناه و تعدی روشنچه ياردم ايتاسز، (خير) اسير آلونسه لار آنلارني يولاسز و حالانکه سزگه آنلارني يورطلرندن چيقارو حرام ايدلگان ایدی. کتابنک بعض حکملرینه گنه (اسیرلرني يولوغه) اشانوب باشقه لارینه کفر ايتاسز مونی. (بودرست دگل)، سزدن بو اشنی قیلغوچینک جزاسی یقین ترکلکده رسوایلق

قیامت کوننده ایک قتیغ عذابہ قایتار لور لار قیلغان اشلرندن
(اشلر گزیدن) الله غافل دگلدر .

ایضاح و تفسیر: یهودیلر بر برینه یاردم و بر برینی ساقلاو
با بنده بیک حمیتلی بولسه لارده اوز فائده لرینه توغری کلمگانده اول
حمیتدن کیچکانلر الله آنلارغه باشقه صوغنی امتلرگه بیورغان کبی
تعاون تناصر برله امر ایتکان بر برینه ضرر و زیان تیکرونی شدتلی
رو شده منج ایتکان شولای بولسه ده مدینه اطرافنده غنی یهودی
قبیله لری اوز فائده لرینه باقوب مشرک بولغان خزر ج، اوس
عربلری برله دنیاوی و سیاسی دوستلق یساب بر برندن آیورلغانلار
خزر ج برله اوس آراسنده غنی صوغش لرده دوست عربلری یاقلی
بولوب بر بریله صوغش قانلر اولتور شکانلر اسیر آلش قانلار .

مگر صوغش صوغنده یهوددن اسیر توشکانلر نی تورات حکمی
بوینچه یولوب آزاد ایتکانلر . مونه الله تعالیٰ آنلارنک بو روشلی
اشلرینی انکار ایته کتاب اللهغه اشانغاچ و آنی قبول ایتوب عهد
ایتکاچ آنک بارچه حکملرینی نفس و شخصی فائدهغه خلاف بولسه ده
بالفعل عملگه قویارغه و آنک بوینچه غنه حرکت ایدرگه تیوشلی ایدی .
الله آنلارنک بوروشلرینه آچیغلانوب یانوغان دنیا ده رسوایلق
و آخرتده قتیغ عذاب کوره چکلرینی بیان ایتکان .

واقعا صوغره بعض سبیلر سار تین بنو قریظه تمام هلاک ایدلوب ،
بنو نضیر حجازدن شامغه سورولوب رسوای ایدلگانلر .

الله تعالیٰ بنی اسرائیلنک طبیعت و خلقلرینی فسقه چه بیان ایتوب ایته
اولئک الذین اشتروا الحیوة الدنیا بالآخرة فلا یخفف عنهم العذاب

وَلَا هُمْ یَنْصُرُونَ ﴿۱۵﴾

ترجمه: مونلر آخرت (فائده سی) اور نینه دنیا ترک لگینی (و آلتک فائده سینی) اختیار ایتکان کشیلر در .
بس مونلر دن (هیچ وقت) عذاب یگله يتولمز، و آنلارغه (هیچ وقت) یار دم ایدلمز (عذاب و جفادن قوتقارلمز لر).

ایضاح و تفسیر؛

اللهنک حکمی قارشوسنده اعتبار سز بولو سهو و خطا
روشنچه گنه بولما اینچه قصداً بر سیاست و استفاده ایچون بولغان،
دنیا فائده سی ایچون آخرت فائده سندن کیچو روشنچه قیلغان
گناه ایک یمان گناهدر شونلقدن آنک جزاسی چیکسز کورساتلمشدر .
بو حاللر دن بزنگ امت کده الوغ عبرت آلورغه تیوشدر .
بو تاریخی قصه لر حصه آلور ایچون دینی و اخلاقی استفاده
ایچون الوغ غنیمتدر .

ملاعالمجان البارودی .

حدیث

(۲۰) اِنَّ اللّٰهَ لَمْ یَجْعَلْ شَفَاءَ کُمْ فِیْمَا حُرِّمَ عَلَیْکُمْ

حدیث صحیح اخرجه البیهقی و ابو یعلی مرفوعاً عن ام المؤمنین
ام سلمة رضی الله عنها و اخرجه احمد و البخاری و الطبرانی و ابن ابی
شیبة عن ابی وائل عن ابن مسعود رضی الله عنه . «حرم» فاعل و مفعول
بنالرنده او قولمشدر .

ترجمه: الله سزنگ شفاگزنی حرام نرسه ده قیلما دی .

شرح وایضاح:

* حدیث شریف توری طریق برله روایت ایدلمش حدیث صحیح در. هر قایوسی خمر برله تداوی خصوصنده روایت ایدلمشدر.

مذکور حدیثدن ماعدا ابودرداء حدیثی که ابو داود روایت ایتکان رسول الله صلی الله علیه وسلم ایتکان: الله آغرق و دارو ایندرگان هر آغرق ایچون دارو بار دارولانگز حرام برله دارولانماگز.

احمد، مسلم، ترمذی، ابن ماجه روایتلرنده: رسول الله صلی الله علیه وسلم هر خبیث دوا دن طیدی دیولگان. حرام ونجس نرسه هر قایسی خبیثدر.

ابو داود، ترمذی روایتلرنده: داروغه فاتشدرلغان خمردن صورالدقده رسول الله (صلی الله علیه وسلم) اول دارو دگل آغرقدر دیواذن ویرمگان. ایسرتکچ وباشقه خبیث و آغولی نرسه لر برله دارولانو درست دگلک توغریسنده بونلردن باشقه حدیثلر هم روایت ایدلگان. اسلامده ایسرتکچنی حرام ایدلگانگه، و آنی دماغ و اعصاب ایچون ضررلی تابولغانغه، خسته لرنی ده آنک برله دارولاوده خوف و خطر کورلگان بعض خسته لارده آندن فائده کورلسه ده عاقبتنده فائده یوقلغینه، فائده سندن زیانی کوبلگینه تنبیه ایدلگان. خمرگه آزغنه تناولندن عادتلتوب کیتمک ممکندر. شونک ایچون خطرلی نرسه دن یراق تور مق برله توصیه ایدلگان.

خصوصا مسلمان بنده اوزینک خسته حالنده دیننده حرام ایدلگان نرسه دن بیگرك ساقلانوب اللهغه صیغنماق و آندن شفا کوتماسکه تیوشدر.

فقہ کتابلرندہ حرام برله دو الانو تو غریسنده بعضار ایرکینلک
روشین کورساتکانلر بر آغر فغه شول حرامدن باشقه دار و بولمهسه
استعمال درست دیگانلر. ولکن بوروش حقیقته ایرکنلک دگلدر
وهم ایل حرامنی استعمال ایچون رخصت دگلدر: چونکه آنندن
باشقه دار و یوقلقنی بلمک بیک آغراشدر میدانده غی همه دوانی
نیکشگان متدین طیب نیک تجربه و فکرینه محتاجدر. حدیث
شریفنک آگلالتو وینه کوره مسلمان ایچون حرام ذانده رأسا شفا یوقدر.

[۶۱] ان الله وتر يحب الوتر

حدیث حسن اخرجه ابن نصر و احمد و رواه الترمذی عن علی
و ابن ماجه عن ابن مسعود بلفظ ان الله تعالی وتر يحب الوتر فأوتروا
یا اهل القرآن.

ترجمه: الله تاق، تاقنی سویه.

ایکنچی روایتجه: ای اهل قرآن (اشلرگزده) تاق ایدگوز.

شرح وایضاح:

اهل قرآن قرآنغه اشانوب آغا ابار گوچیلر آنک و فقیچه
عمل ایتکوچیلر معناسنده بولسه کرك بوتورلی خلقنک عمده اشلری
قرآنغه ابارو، و آنک احکامینی برینه یتکرو بولغانغه آنلارنی
احتراما «اهل قرآن» دیو تعبیر ایدلگان بولور. وتر = تاق: جفت
(جب)، مقابلدر بر، اوچ، بش، یدی کبی تاق سانلر بارده
وتر، دینده تاق سانغه اعتبار ایدلگان وهم سنت کورلگان، طهارت
اشلرندہ اوچار قات یومق سنت بولغان تاولکده بش نماز، کندزگی
نماز لرنی تاق ایدلوب اخشام برله تمام بولاننگی نماز (یستو و تهجدی)
اوشانداق وتر نمازی برله تاق ایتوب تمام ایدله طوافده یدی
قات اعتبار ایدلگان.

(۶۲) ان الله يباهي بالشاب العابد الملائكة.

• اخرجه ابن السني والديلمي عن طلحة.

ترجمه. الله تعالی فرشته لرگه عبادتچهن یکتیت برله ماختانا (آنک فضل و حرمتینی اظهار ایته).

شرح و ایضاح: اللهنک عبادتی هر قایو بنده گه فرض لازم لکن یاشلک هواسی کوب وقتده غفلتکه سبب بولا یاش آدمنک دنیاغه شهواتقه (دنیا آرزولارینه) رغبتی قوتلی بولا. شولای بولا توروب بر یاش کشی نفسینی گناهدن ساقلاب، آنی عبادتکه کوندرسه چن یکتیت اللهنک حقیقی، ماختاولی بندهسی بولا الله آنک حالندن رضا بولوب فضلینی بلدرر ایکان

بخاری و مسلم و نسائی روایتلرنده کگان قیامتده اللهنک مخصوص ظانده بولا چاق یدی طائفه نیک برسی ده اللهنک عبادتنده اوسکان یکتیتدر (۱) عبادت بندهنک اللهغه اقرار ایتوب اوزینی بنده کور و وندن تو غادر یاش کشی یخشی قوتنده ایکان عبادتکه او گرانملی، اوزینی کوندرملی، فساد و فتنه دن ساقلا مالی در. یاشدن گناهغه، بوشلقغه او گرانولسه اول حال ملکه بولوب آندن قوتولمق آغر بولور. یکتیت قوتلی، غیرتلی، همتلی حالده در بناء علیه اوزینک ربینی تانو، دینی احترام ایتو، آنک احکام و عباداتینی رعایه قیلو، آنی قوللا و فعلا عالی ایدرگه نرشو قارتدن بیکرک آغا توشدر و آندن ماملدر. اسلامغه منسوب، و آنک ایله مفتخر بولوب ده آنی رعایه ایتمسه، آدایینی ساقلاماسه، تیوشلی و ظایفینی اوتاماسه، آنک تربیهسی برله تربیه لنمسه (آنک تربیه سینی عملا قبول ایتمسه) اسلامغه نسبتی یالغوز نفاق، آنک ایله افتخاری یالغان دعوی بولوب قالور.

[۱] بو حدیث کتاب ثالثده نسائی روایتله مذکور و شرحی کلور انشاالله.

ومخصوص دينگه وملتکه خدمت هو سنده، وحميت دعواسنده اولان
يکيتلر گه همه دن آرتق اوزلريني اسلامغه تابشرمق آنک احکام
ووظايفيني تور غوزمق لازمدر. تاکم عمللري وکيدشلي تللريني
وقلملريني مکذب و مبطل بولماسين والسلام على من اتبع الهدى

(۶۳) ان الله يكره رفع الصوت بالتثاؤب والعطاس

رواه ابن السني والديلمي.

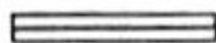
ترجمه: الله تعالى ايسکاوده وتوچکروده تاوش کوتاروني

مکروه کوره.

شرح وايضاح:

ايسکاو غفلتن وناکسلکدن، اويقو غلبه سندن کلگان حالدر
شونلقدن ذاتنده عيب و مغاير ادب اشدر. رسول الله ده (صلي الله
عليه وسلم) بو ايسکاو بولمغان براكوده بولسه ممکن قدر دفع
ايتو، بولمه تاوشسز صول قول آرقه سي برله آغزني قابلاب
اوتامک تيوشدر. بعضلر ايتکان: رسول الله نك بو اشدن پناک
بولويني اويلاب کوغلي برله آنندن نفرت ايتسه دفع بولور.
تچکارمک ممدوح اشدر. صحت علامتيدر شونلقدن آنک برابرنده
اللهغه حمد و شکر فيلو تيوشدر. لکن ادبسر روشده تاوش
کوتارمک البته عييدر. انسانچه قيلمق تيوشدر.

ملاعالمجان البارودي.

اجتهاد حقنده

(۵ نچی ساندن مابعد)

اجتهاد ماده لری. معلومدر، که احکام شرعیه معتقدات، عبادات، ملکات و معاملات اسمارنده دورت قسم گه بولینه در.

معتقدات و عبادات. شارع طرفندن تماما بیان ایدلدکلرندن، احکام شرعیه نك بو قسم لری اجتهاد یاتدن بولمیدر. [۱] چونکه یوقاریده تعریف ایدلگانچه اجتهاد: شارعدن نص و بیان بولماغان حکملرده گنه جاری بولغانلقدن، شارع بیان قیلغان حکملرده اجتهاد گه اورن و حاجت یوقدر. بناء علیه ایمان و عبادت مسئله لرنده شارع بیان قیلغان غه حدو النقطه بالنقطه موافق، اعتقاد و عمل فیلمق فرض و لازم بولوب، بو مسئله لرده انسانلر اوز بلد کلری برله حرکت قیلورغه اصلا درست بولمیدر.

درست! اعتقاد و عمل نی کتاب سنت گه موافق ایدوب، در مسئله مک ایچون، بو مسئله لر نك دلیل لرینی بلور گه اجتهاد قیلو هر مسلمانغه لازمدر. لکن بو اجتهاد، مقاله نك موضوعی بولغان اجتهاد گه بشقه در.

احکام اعتقادیه ده علم یقین شرط بولغانلقدن، معتقدات یالغوز قطعی دلیل لر برله ثابت بولغان حکملر بولادر. بو حکملر، دلالت لری قطعی بولغان آیه کریمه و سنه متواتره لر برله بیان ایدلمشدر. عبادت حکملریده جمله سی کتاب سنت برله بیان ایدلمش. مگر

[۱] اجتهاد برله، اعتقاد و عبادت مسئله لرینی اوز گار نور گه - شرعه و وارد اعتقادی یا که عملی بر مسئله نی کیمتر گه یا خود شرعه وارد بولماغان یا کما بر اعتقاد یا کما بر عبادت اختراع قیلورغه هیچ بر مجتهد نك حتی یوق دیمکدر

عبادتلىرىڭنىڭ فرض و مستحبلىرىنى آيوروب بلور ايچون دليلىرىنى
 آڭلارغە، نقل و روايتلىرىنى تفتيش، مجمللىرىنى مفسرلىرى بىرلە تفسىر
 و ايضاح قىلورغە حاجت بولور.

عبادت، تعبدى - الله تعالى نىڭ يالغوز امرىنە بوى صونوب
 قىلنا تورغان - بىر عمل بولدىقن، عبادت اشلىنىدە منطوق از لەمك
 فلسفە تىكشىرىمك تيوش بولمى. اللهغە پىغمبەرگە ايمان كلىرىگان
 كىمىنە عبادتدە فلسفە از لەرگە حاجتدە تابمىدر. عبادتى اوتەرايچون
 الله تعالى نىڭ يالغوز امرى، تىكلىنى و روحانى لذت كافى در. عبادتلىرىدىن
 مقصود اصلى الله نىڭ امرىنە بوى صونوب بىندە چىلك وظيفەلىرىن
 ادا قىلوب الله تعالى غە قىربت - ياقىلىق - حاصل ايتىمك، كوڭلىنى
 نورلاندروب صافلامىق، اخلاقى تۈزەتوب نىقىنى پاكلامك در.
 عبادتتىڭ روحى اخلاص يعنى عبادتتىن محض الله نىڭ رضاىن مقصود
 قىلوب، كوڭلىڭنىڭ بىشقە ھەر بىر غرضلىرىدىن خالص و پاك بولور و بىدر.
 احكام شرعىيەنىڭ اوچونچى قىسمى بولغان مىلكات - عادات
 و اخلاق غە حىل و حرمت، فضىلت و رىزىلت جەھتلىرىدىن حكم شرعى
 متعلق بولور. بولدىن شىرىعتدە حكىملىرى منصوص بولغانلىرىندە
 اجتهادگە البتە اورن يوقدر. شرعدە مىسكوت بولغانلىرىنىڭ حكىملىرى
 منصوصلىرىنە قىياسا كىشىدە ايدلەدر.

احكام شرعىيەنىڭ دورتنچى قىسمى بولغان مىعاملات - احوال
 اجتماعىيە - زمان و مىكان اوزگاروى بىرلە ھىمىشە اوزگاروب
 توردىقن حكىملىرىدە اوزگاروب بولمىختىل حكىملىرى اجتهاد بىرلە
 استىخراج قىلىنەدر. يعنى شىرىعتتىڭ اجتهادى قىسمى غالباً مىعاملات بولادى.
 (الاحكام تتغىر بتغىر الازمان) قاعىدەسى مىعاملات حكىملىرى حقىقەتدە
 ايتولمىشدر. (فقە علمى ھەر عىسردە اوزگارەدر) دىمىكىدە، فقەنىڭ

شوشی معاملات قسمی مراد بولادر. بو سوزلردن هر عصرده شول عصرنك احتیاجاتینه مصلحتلرینه موافق، معاملات گه دائر احکام فقهیه ترتیب قیلونك شرعی ضرورت درجه سنده بولووی، بونك ایچونده اجتهادنك لزومی آغلانور. چونکه هر عصر بلکه هر زمانده متجدد بولوب کیلگان - یاگاروب تورغان - معاملات، حوادث اجتماعیهنی بر عصرنك فقهی احاطه قیلماوی - اچینه صیدره آلماوی - بدیهی در.

اسلام شریعتده، انسانلرنك معاش و حیات اجتماعیهلرینی تنظیم ایچون وضع ایدلگان حقانیت و عدالت، مصلحتنی رعایه، ضرر و ضرارنی دفع، منفعتنی تأمین کبی عالی اساسلر باردر، که فقیهلر حقوق شناسلر اشبو شرعی اساسلر گه بنا ایدوب، معاملات حکمارینی دلیللرندن استنباط ایتکانلر و ایتمکدهلر.

معاملات حکملرنده ایکی نقطهغه دقت قیلغانلر. بری شرع شریفنك مقصدینه اجتهادنك مطابق بولماقی، ایکنچی سی حکمنك مصالح عبادگه - بندهلرنك مصلحتلرینه - موافق بولماقی در. بلکه شرع شریفنك مقصدی برله مصلحت عباد، توأم - ایگزلر - یعنی نه یرده مصلحت بو نور ایسه شرعنك مقصدی ده شونده بولادر دیمشلر. بو اعتباردن مصلحتلرنك اختلافی سببلی حکملرده مختلف بولوب، مختلف زمان، مختلف مکانلرده بر مسئلهنك ایکی تورلی حکمی بولووی جائز بلکه واقع بولور. بو مختلف حکملر شول زمان و شول مکاننك مشروع مصلحتلرینه موافق بولدقلر نچه ایکاویده درست حکملر بولادر [۱]

[۱] مثلا عصر سعاندنه و دور صدیقده بر دفعهدهگی طلاق ثلاثگه طلاق واحد برله، دور فاروقده طلاق ثلاث برله حکم؛ حد، مشروع بولغان مادهلرده صوغش اورنلرنده قحط یللرده حدنك سقوطی برله حکم کیلر مصلحتلرنك اختلافی برله مختلف بولغان ایکاویده شرعی درست حکملر بولادر.

معاملاتك روجي، حقانيت وعدالت شرطی برله، مصلحت و منفعت در. بر حکم ده مصلحت نابولمار ایسه اول حکم بر وقتده. شرعی حکم بولمیدر.

ایمدی هر عصرده اوزگاروب کیلمکده بولغان معاملات و حوادث اجتماعی، قیامت گاجه باقی و دستور العمل بولغان اسلام شریعتینه تطبیق ایچون هر زمانده اجتهاد و مجتهدلرنک حاجت بولووی بو سوزلردن آڭلاشلسه، بو حاجت آچغراق بلسون ایچون اشبو مبحثنی آچدق:

٤ نچی مبحث: هر عصر ایچون اجتهادنک ضروری و فرض دائمی بولووی.

(اتبعوا ما انزل الیکم من ربکم) (واعتصموا بحبل الله جمیعاً) (فاعتبروا یا اولی الابصار) (کتاب انزلنا الیک مبارک لیدبروا آیاته ولیتذکر اولوا الالباب)... (ترکت فیکم امر ان لن تضلوا ما تمسکت بها کتاب الله وسنتی) (اذا حکم الحاکم فاجتهد فاصاب فله اجران و اذا حکم فاجتهد فلمخطا فله اجر) کبی آیه کریمه و حدیث شریف لرده علماء محققین: اشبو نصوصات شرعیه نک عمومی خطابلری هر عصرده غی اهل اسلامنی شامل، بو خطابلرنی بعض عصرلر غه غنه مخصوص دیمک عمومات مذکورهنی دلیل سز تخصیص، نصوص نک ظواهرندن عدول بولادر؛ کتاب سنت گه اتباع وتمسک ایچون اجتهاد فی الشرع قومسی حاجت بولدقندن، اشبو نصوص دن هر عصرده اجتهادنک فرض کفایه بولدیغی معلوم بولور؛ دیگانلر.

(فلولا نفر من کل فرقه منهم طائفة لیتفقهوا فی الدین) (فاسئلوا اهل الذکر ان کنتم لا تعلمون) آیه کریمه لرندن ده، هر عصرده دین ده فقاہتلی و اهل ذکر بولغان بر طائفه نک دوامی نک لزومی بلنه در.

ولهذا علماء اسلام بالاتفاق، اجتهادك فرض على الكفايه بولو وينه
 قائل بولوب: هر عصرده اجتهادگه اهليتلى بر طائفه نك وجودى،
 عامه مسلمين اوستينه فرض، قاو بر عصرنك مسلمانلرى كمچيلك
 ايدوب آرالرنده فقه واجتهاد اهللىرى يتشمز ايسه جمله سى گناھلى
 بولورلر؛ ديگانلر. غزالى، ماوردى، ابن الصلاح ونووى كى
 علماء كرام نك اثرلرنده بو سوز تفصيل ايدلمشدر.

حتى علماء كبار دن ابن الساعانى الحنفى، استاذ ابو اسحق، امام
 الحرمين وبشقه لر اسلام دنياسينك مجتهددن خالى بولووينى عقلاده
 محال كوروب: معاذالله! اگر بر زمانك مجتهددن محروم بولوى
 فرض ايدلسه بو زمان، فترت رمانى حسابلانوب بو حالده اسلام
 شريعتى تعطيل، تكليف ساقط، وحجة الله زائل بولماقى لازم كيلور؛
 ديمشدر.

الحاصل هر عصرده مستقل مذهب تاسيس ايدرلك مجتهد
 مطلق لر يتشمه سه ده، بونلرغه حاجتده نوشمه سه ده، شرعى دليلرده
 اجتهاد ملكه سى بولغان ذواتنك هر عصرده كيسلماوى شرعا و عقلا
 لازم بولادر. بناء عليه علماء دين، بو ملكه نى حاصل قيلورغه سعى
 واجتهاد ايدولرى ايك مهم وظيفه لرى بولسه كرك. دليل شرعى لرگه
 تمسك نك وجوبينه دلالت اينكان نقلى و عقلى دليللرنك عموملىرى
 بعض عصرلرغه بعض شخصلرغه تخصيص قاو قطعاً صحيح دگلدن.
 درست! دليل شرعى كه تمسك ايدرگه اهليتلى بولماغان كمنه بالضروره
 اهليه مراجعت و تقليد قيلادر. لكن تقايد، ضرورت حالنده گنه جائز
 بولوب، ضرورتدن زياده سى حرام و گناه ديمشدر. اجتهاد فى
 الشرع نك فرض دائم و حق قائم بولماقى بوسوزلردن آكلانسه كرك.
 شهرستانى ملل و نحلده: نصوص شرعيه متناھى، وقايع ايسه

غير متناهي، متناهي غير متناهي ني ضبط ايتمدکندن هر عصرده اجتهاد دوام ايدرگه، هر واقعهده اجتهاد ايدوب امه اسلاميه نك سعادتلري تايمين قيلنورغه لازمدر؛ ديمش.

امام ابو حنيفه حضرتلري فقهه ني (معرفة النفس ما لها وما عليها) ديه تعريف ايتمشدر. فقه: اوزگا فائدهاي ضروري نرسه لرني بلمكك؛ ديمكدر. انسانك فائده و ضرورلري زمان و مكانينه و محيطينه كوره اوزگاروب تورغانلقدن، هر زمانك حاجت و مصلحتارينه قاراب تزلگان علم فقه - علم المعاملات- نك ضرورتي، بونك ايجونده اجتهادنك لزومي بو تعريفندن ده مستفاد بولور.

واقعا مدنيت اچنده يشه مكد. بولغان بو كونگي مسلمانلرنك طرز معيشتلري اولگيلرگه قياس ايدلمز درجهده اوزگاروب حاجتلري كو بايوب معامله لري بتونلاي باشقه ائمشدر. اوتكانده گيلرنك كو گللرينه كيلگان نرسه لر بو كونده حوايج اصليه دن سانالوب، بورنغيلرنك خياليينه ده كرمگان معيشت و حيات بو كونده طبيعي بر حال بولمشدر. اهر دنيا بر نيچه عصر لر سلامت بولوب انسانلرده هميشه ترقى و تكامل طرفينه يوروب تور سالر كله چكده بتونلاي ياگا بر معيشت و وجودگه يغووي ظن و تخمين ايدلمكده در. والعلم عندالله. معامله لرنك اوزگاروي، حاجتلرنك بو روشده تورلانوي سببلي معامله لرنك حكملري ده اوزگارو چكندن، اوتكان عصر مصلحتلرينه قاراب تزلگان علم المعاملات نك بو كونده كفايه قيلمدقنده شبهه ايسو چي بولماسه كرك. دين اسلام قيامت گاچه باقي، هر عصرده غي انسانلرنك ديني و دنياوي سعادتلرينه كفيل بر ديسن بولغانلقدن، اسلام شريعتنده هر عصرنك مصالحينه موافق علم المعاملات بولورغه تيوشلي. بوني استخراج ايدوب ميدانغه قويمق، هر عصرده اجتهادگه استعدادلي علمانك اوستينه فرض بولغان ايك مهم وظيفه بولسه كرك.

كورمشلر و طار بر دائر ده بولسه ده اصلاحات دينيه اجراسينه
 كرمشملر ايدى بزنگ روسيه ده قورساوى و مر جانيلرنك بو توغرى ده
 كوب اجتهاد ايتكانلرى كورينه آنلرنك كوز ده توتقان نرسه لرى
 دينگه يابشدرلغان بدعت و خرافاتلرنى قوبتاروب تاشلاو دينى سلف
 عصرنده غى حالينه قايتارو ايدى.

آنلر ياوروپانك ترقيسينه سبب بولغان مادى نرسه لرنى
 ياوروپانك ياگا بر مدنيت تورلى كشفيات و اختراعات اقتصادى
 و اجتماعى مهم اصلاحات سببلى آلغه كيتكانلرن آگلامانلر بولور.
 شولايدى آنلرنك آگلامان قدر سيدة بيك مهم ايدى.

اما دخى صوگراق ظاهر بولغان افغانى و محمد عبده حضرتلرى
 كى زور متفكرلر ياوروپانك ترقيسى نك چن سببلرن كورمشلر
 و ملتنى شول اسبابقه يابشورغه دعوت هم قيلمشلر. احمدزكى افندينك
 سوزلرندن آگلاشلغان كى «دين كزگه گنه نق يابشكز باشقه بر نرسه ده
 كرك دگل» ديما مشلر.

دين لرن درسترو شده آگلاسه لر ترفينك مادى اسبابينه اوزلر وك
 يابشا چاقلر و موگا ديمله و چيلرنك سوزلرى اوتته چهك ايكانن بلمشلىر.
 مسلمانلرنك اسباب ترقىگه صرغانوب كرمشماولرى حيات دنيويه گه
 اهميت بيرماونى و دنيا ده ذلت و مسكنت اختيار قىلونى دينگه بيك
 موافق صاناب بدعت و خرافاتلر ايله طوگوب ياتولرندن كورگان
 بو متفكرلر اوزلرينك تخصص تابدىقلىرى دين اشلر ن مسلمانلرغه
 درست روشجه و سلف عصرنده غيچه آگلاتورغه كرمشملر.
 (جزاهم الله خير الجزاء)

مؤرخلر مژدن احمدزكى افندى يولدزنگ مرجانى غه باغشلانغان
 ۱۳۴۶ نچى نومرنده «مرجانينك ياگا مدنى حرکتمزگه مناسبتى» عنوانلى
 مهم بر مقاله يازوب مرجانى نى ياگا مدنى حرکتمزده برنچى آدمونى

آتلاوچى توگل بلکہ برنچى آدومغه غاسپرينسكى زمانينه بزنى
 حاضر لهب كيتكان بر اشچى ايتوب كورسانه در .
 «بز مرجانى آرقاسنده ايسكى حياتنك ياراماغانينه اشاندىق دين
 سلامغه كيگرهك قارى باشلادىق ايسكى لرگه اولچابرهك اشانا باشلادىق
 بو حاللر بزنى غاسپرينسكى سوزلرينه ياقن توروغه حاضر لهدى»
 ديه در .

بز بو سوزلرگه امضامزنى قويغان ايدك زير ايا گامدىنى حر كتمز
 يا اوروپانك ترقيسينه سبب بولغان حاللرنى اوزمىرگه تطبيق قىلورغه
 طرشه باشلاودن طوطنه مرجانينك بو توغرىده خدمتى يوق اول
 تيك مدنيت جديدهنى قبول ايتوگه مانع بولوب تورغان ديننى
 يالغش آگلاولرنى بترورگه طرشقانلقدن و بزنىك فكرلرمنى حر كتگه
 كيترگانلكدن بزنىك ياگا مدنى حر كتمزگه يولغنه آچوب كيتدى .

لكن احمد زكى افندى مرجانى حقهده يازغان سوزلرن
 بولدىزنىك ۱۳۷۱ نچى نومرنده ۲ نچى تور ايرهك ايتوب ايضاح قىله
 اول مرجانى نومرنده مرجانى و آنك ايبداشلىرى حقهده: «بونلرنك
 بار سينگده عمومى صفتلرى مسلمانلرنك صوگغى حاللرنى ياخشىلىقغه
 نانا بار ماغانن ديننى يالغش آگلاودن كيلگان ديب بلودن عبارت
 ايدى» ديگان ايدى اما صوگغى مقاله سنده باشدوق عبارهنى اوزينك
 سويليه چهك سوزلرينه كيلشدر و برهك اوزگار توب مرجانى
 نومرنده گى سوزن نقل قىلوب بويله ديه در «اون توقز نچى عصرده
 مسلمان عالمينك كيوب قوروب باروون كوزيله كوروب
 آگلاغان مرجانى كبك اسلام عالمينك بعض زور متفكرلرى بو
 اش مطلقا دين اسلامغه يابشماغاندن كيلدى ديب اويليلر ايدى ديگان
 ايدم» مونه عبارهنى بولايرهق يا صاغاچ آگا «مسلمانلرنك تدنى بن دين

طو تماغاندن كورو مطلقا دنياوي مادي اسباب آرقاسنده بانكروت بولغان باينك اوزاشى بر بر دعاء ياكه دين طو تماغانى آرقاسنده بوزولغانلغن آڭلاوى ايله بربر» ديگان سوزن هم خوارزم خلقى سوزى ايله ده بر صاناب سويلاگان سوزلرن سويلاه تلييس ياصارغه يول بولادر.

يوقسه مرجانى وعبده كى متفكرلر سوزى ايله بولگان باينك و خوارزم خلقينك سوزلرى بوتنلاى باشقه بو توغرىده سوز اوزايتورغده حاجت يوق.

احمد زكى افندى باشده عبارنى تورلى ياقغه بزور رلق روشده اوزگار تكان صوڭنده بارا تورا بوتنلاى صانا شدر وب بتره مرجانى هم آنك ايدا شلرينك سوزن ميسيانير هم شونلر تيره سنده يورگان كشي لرنك «ياور وپا خريستيانلق آرقاسنده آلفه كيتدى مسلمانلر دينلرى سببلى قاتوب قالديلر» ديگان سوزلرى ايله بر باسقىچقه قويا موڭا قدر مسلمانلرنك تدنيسى مسئله سنده مطبوعانده كورنگان هر جوانى شوڭا قايتارا بارده شول ميسيانيرلر سوزن سويلاغان بولالار. درست اسلام متفكرلرى سوزى ايله ميسيانيرلر سوزى بوتنلاى بر برسینه خلاف، تيك بونلر آراسنده ترقى وتنزلگه دينلرنك قاتشى بارلقدغه فقط شول نقطه ده غنه برلك بار ايكانن احمد زكى افندى بلور تيك اول جرح هوسى ايله گنه بولاي سويلى تورغاندر نيچك بولسه ده بور قدر صانا شدر وب بترورگه آنك حقى يوق ايدى.

مونه ايندى آنك ياور وپانك ترقيسينه اسلام عالمينك تنزليه دينلرى سبب بولماغانن دينلرنك ترقى وتنزلگه قاتشى بوقلغن كشينك دينى اوزى توسلى بولغانلغن سويلاگان صوڭنده: «آلارنك بروقت

صاناب اوزن جواتوب حتى سوينوب تور اچاق. لكن واقعه دين اسلام بوسفيه لر يابشدرغان پچراقدن الحمد لله پاك دين ذلت مسكنت وانكساردن بوتلهي نهى قىلا شونك اوچونده المنار صاحبي «واعظ بولاي دى، نه الله تعالى (ولله العزة ولرسوله وللمؤمنين ولكن المنافقين لا يعلمون) ديب نه يته» ديمشدر (منافقين سورده سنده) ايندى قرآن بزگه صراحة شولاي سويله ب تورغاچ آندى عقلسز واعظلرنك خرافاتينك بر تيناكده اهميتى بولماسقه تيوش ايسدى لكن بزده كتاب وسنتنى بوتلاي آرتقه قويوب شوندى كشيلىر سوزينه قولاق صالولر كوب نه لى شونلقدن بزگه خرافات ايله كوره شو دين نى درست روشده آكلاتورغه طرشولازم بوتوغريده كوب خدمتلىر كرك نه لى.

ترقى اوچون مادي شرائطكه يابشورغه بيك كرك مونده شبهه يوق لكن مادي شرائطكه يابشور اوچون و آنى هميشه تكميل ايتبارور اوچون زور آك و حرفلر كرك دين نى يالغش آكلاب خرافاتقه اينانوب هر اسكىنى تقديس قىلوب و هر يالغاغه نفرت قىلوب «بودنيا مؤامنه زندان» ديب ذلت و مسكنتنى اختيار قىلوب فكرى آغولانوب بتكان كشينك ترقى و آنك اسبابى مادي شرائط حقنده اويلاو احتماليدى يوق هم اويلاوچينك سوزن طغلاو احتماليدى يوق ديمك دين نى يالغش آكلاب يورولر ترقى كه زور مانع مونده هم هيچده شبهه يوق. خريستيانلنك دين اسلامدن مقدم هم آلتى يوز يل قدر عمر سورگانلكن لكن نيچكدر اون آلتى اون يدينچى عصرده ياگا مدنيت كشيلىرينك دينى بولغانغه قدر ياور و پاليلر هم آناطوليلرنى مدنى خلق ايتى آلمانن ياور و پاليماسى ياگا آكلاب كيلسه كيلور لكن اسلام متفكرلرى موزنى كوبدن آكلامشلىر

و بوسوز آنلرنك نلرنده كوبدن يورى ايدى بو بزنك او چون
 برده يات وياگا سوز توگل خير «دينلرنك ترقى و تنزلگه هيچ قاتشى
 يوق» كشينك دينى اوزى توسلى بولا ترقى تابسه ديننده ياخشىرهق
 و كيرك آگلى تنزل قيلسه هم شولاي ديننى ناچار و اوزى توسلى گنه
 آگلى» ديگان سوز بيك مهم سوز بوسوز درستده هم درستده توگل
 چونكه خلق ديننى اوزينك درجه سينه قارب آگلاغانلقدن
 نادان و قندهغى يالغش آگلرن نادانلق ايله كور شوچيلر گه قارشى
 قورال ايتوب توتا مونه بو قورالنى صندروب تاشلاو ترقى پورلر
 اوچون، لازم بولا شولاي بولغاچ آنلرنك «دينلرن درست آگلا-
 سالر خلق ترقى ايترايدى» ديگان سوز لر يده حق سوز بولا.
 ملتلرنك بارش لرن اوزگار توب آنلرنى ياخشى بر ياگا يولغه
 كرتوب يبارو اوچون آنلرنك اسكى بارش لرينه ايا لانگان وشونده
 طوگوب ياتقان فكرلرن اوياتورغه افكارده زور بر انقلاب، ياصارغه
 انتقاد حسلرن قاباتورغه كيرك بولا شونك صوگنده عقل و فكرلر
 قزو اشكه كرشوب ترقى اوچون كيره كلى مادى شرائطكه يابشا
 و آنى هميشه تكميل ايته بارالر.

بو طريقه زور انقلابلر بعضا حكيملر واسطه سى ايله و بعضاده
 سماوى دينلر واسطه سيله بولا كيلمشدر عربلر بدوى بر قوم ايكان
 اسلام دينى آنلرده زور بر فكرى انقلاب طودردى عقل و فكرلر
 قزو اشكه كرشدى بويله عقل و فكرلر اشلاگان انتقاد حسلرى
 اويانغان بر زمانده طبيعى آنلر ديننى و آنك مهم قواعدن بيك ياخشى
 آگلاديلر و شونك سايه سنده دنيا ده بر نچى مترقى بولرب كيتديلر.
 بو زمانده ياور يا بيك تنزلده بولوب خرافات اوبقوننده
 يومارلانماقده ايدى صگره مسلمانلردهغى مدنيت ايسلرى آنلرغه ده

که باشلادی صلیب محاربه لرنده اسلام مدنیتن کوروب حیران
قالدیلر زور متفکرلری اسکی بارشلرن انتقاد قیله ویاگا مدنیت که
دعوت قیله باشلادی دینلری توغر سنده ده کوب فکرلر میدانغه چغوب
ملترلرینک افکاری تمام قاینی باشلادی فکرلر بر اشکه کرشکاج اوزلری
اوچون تیوشلی یاگا یولنی تابدیله وشول یول ایله یوروب بو کونگی
مدنیت لرینه چاقلی کیلوب يتدیله .

فایحان بزده درویشلک افکاری تارالیدی اولاد ملتنی ده «چو
یارامی» اصولیه تریه قیلوب «اوزک فکر یورتمه کشی فکرینه تابع
بول» دیب تریه استقلالیه نی تاشلادیق بز تنزلگه یوز توتدق بزده
حریت شخصیه قالماو، هر کمگه کشی فکری ایله یورورگه تکلیف
ایتلو، تورلی مذهبلر و آنلرنک توابعلری آراسنده غی نزاعلر و عداو-
تلر دیننی اهمیتدن توشروب آنی تارتقالاب صوزشالاب بترولر
بارده طوگوب فالوومزغه سیبلر جمله سندن بولدی .

ادیان سماویه آرقلی بولغان ترقینک شول مزیتنده اونورغه
یارامی که اول چن ترقی بولا اول بر بویاوغنه بولمی اما ادیان
سماویه اصل تو تلماسه ترقی مادی فقط بولوب هر تورلی سفاقت
واخلاقسزلق میدان آلا بوده ثابت بر حقیقتدر شونک ارچون
دیننی بوتنلای اعتباردن توشروب فقط مادی ترقی نی گنه کوزده
توتو سیاستن یورتو معقول توگل ماده و روحا ترقی گه اجتهاد
تیوش دیب بله مز .

پچاق قریب سنده خطیب: محمد حنفی مظفر .

عرب تلى ھم معلقات عشر اصحابى.

باشى ۱ - ۳ - ۴ - ۵ نچى سانلاردا

تو باندە عربلرنىڭ ھەر بطن، قىبىلە دن نى قدرى شاعرلرى كىلگانن
بيان قىلورغە كرسوومز سىبىلى قارنلرمزگە آلارنىڭ ياشاگان
اورنلارندە بلدر وقصدى ايله بو اورندە عربستاننىڭ موقع جغرافياسن،
عربلرنىڭ قىبىلە لرین، حكومتلرین ذكر ایتو مناسب كورلدى.
عربستاننىڭ موقع جغرافياسى:

عربستان آسيا قطعەسىنىڭ جنوب غرىبىسىدە واقع بىر شىبە
جزیره بولوب شمال طرفندن سوريە، فلسطين قطعەلرى، فرات
نهرى، شرق طرفندن فرات نهرى، بصرە كورفوزى، (خليج فارسى)
جنوب طرفندن بحر ھندىدن حاصل بولغان بحر عمان، غرب
طرفندن باب المندب بوغازى، بحر احمر، (بحر قلزم) عقبە كورفوزى
بلەن چىكلنمىشدر.

عربستاننىڭ مجموع نفوسى ۱۰ - ۱۲ مىليون قدرى بولوب،
بو كوندە سىگىز قىسىمگە بولنەدر.

(۱) حجاز: «طورسیناء» طاوینىڭ جنوب شرقىسىدە. «نجد» بلەن
«تھامە» آراسىدە واقعدر. ارض تھامە حجاز بلەن یمن آراسىدە
بولوب «مكە مكرمه»، «مدینة منوره» بو قىسىمدەدر.

(۲) یمن: حجازنىڭ جنوبىدە بولوب مشهور شەرلرى مخا،
حدیدە، عدن، سبأ (مأرب)، صنعاءدر.

(۳) حَضْرَمَوْت: یمننىڭ شرقىدە بولوب بحر ھندىنىڭ ساحلىدە
واقعدر.

(۴) مَهْرَه: حضر موت نكٔ شرق طرفنده.

(۵) عُمَان: شمال طرفندن بصره كور فزینه، شرق، جنوب طرفندن بحر هندی گه باروب توناشادر.

(۶) حَسَاء: بصره كور فزی ساحلنده بولوب جنوب طرفندن «بحرین» گه، شمال طرفندن فرات نهرینه قدری بولغان بیر گه ایتوله در.

(۷) نَجْد: جزیره العرب نكٔ اورتاسنده بولوب، حجاز، حَسَاء، شام صحراسی، یمامه بلهن محدوددر. عربستان نكٔ ایكٔ منبت، یاخشی هوالی اورنی شوشی نجد قسمیدر. «کَلِيب بن وائل بن ربیع» حمایه ایتوب، قرق سنه گه تارتلغان «حرب البسوس» نكٔ قوز غالوینه سبب بولغان «ارض عالیه» دیه مشهور اورن شوشی نجدده در.

(۸) احقاف: جزیره العرب ده ایكٔ منخض (توبان) اورن بولوب «عُمان» نكٔ جنوب غربی طرفنده در. الله تعالی قاطی جیل بیهروب هلاك ایتمش «عاد» قومی شوشی احقاف ده بولمشدر.

اما ایسکی زمانده حجاز، یمن، نجد، تهامه، الاحساء، یمامه اسملی آلطی قسمگه بولنه ایدی.

یمامه: الاحساء نكٔ غرب طرفنده، نجد بلهن یمن آراسنده، حجاز نكٔ شرق طرفنده بولوب، مشهور شهرلری یمامه، هَجْر ایدی، یمامه «عروض» دییده یور تله در.

تهامه: یمن نكٔ شمالنده، حجاز نكٔ جنوب طرفنده بولوب بولنده ارض حجاز دن معدوددر.

الاحساء: بصره كور فزی ساحلنده، عُمان دن ارض بَصْرَى غه قدری بولغان بیر گه ایتلوب «بحرین» دیه یور تله ایدی. مشهور شهرلری احساء، قَطِيف در.

بو کونده تھامہ حجاز دن، یمن قسمندن بولغان حضر موت بلہن مہرہ عمان دن، نجد ایسہ: یمامہ بلہن الاحساء دن معدوددر۔
 * عربلرنک اقسامی ہم نسبلیری۔

عربلر اوچ قسمگہ بولنوب برنجیسی ارم بن سام بن نوح (علیہ السلام) نک بالالرنندن تارالغان «عرب عربہ اولی» یاخود «عرب عربا» دیہ آتالغان قومدر۔ (عرب باندہ دیدہ یورتلور) بولار عجملرگہ اصلا قاتشماغان، چن عرب بولوب نوح (علیہ السلام) قومندن قالا ایک ایسکی قوم بولو جھندن کوب خبرلری بزگہ ایرشکانچی ضائع بولمشدر۔ رسول اللہ (صلی اللہ علیہ وسلم) حضر تلرینک باباسی اسماعیل (علیہ السلام) عربچہنی بولاردن اویرانمشدر۔

زمانلرنده برنجی درجہده فوتلی، شوکتلی خلق بولوب تورلی قبیلہلرگہ بولنوب یاشادیلر۔ مشهورلری: عاد، ثمود، امیم، عبیل، طسم، جدیس، عملیق، جرهم اولی، وبار قبیلہلریدر۔

ئلك وطنلری «بابل» ده بولوب، «حام» بالالری بولارغہ توقتاوسز هجوم ایتولری سبیلی جزیرہ العرب گہ کوچوب اورنناشدیلر۔ آخرسنده «عرب بن قحطان» بالالری بولارغہ غلبہ ایتوب حکومتلری بر باد ایتلدی۔

ایکنچیسلی: «جرهم بن قحطان بن عابر» (۱) بالالرنندن تارالغان خلق بولوب، «عرب عربہ ثانیہ» یاخود «عرب متعربہ» دیہ آتالمشدر۔ بولارنک تورولری حجاز ده بولسہده اصل وطنلری بولغان یمن گہ نسبت ایتلوب «عرب یمانیہ» دیدہ یورتولہلر۔ قبیلہلرنندن

[۱] عابر: ہود [علیہ السلام] نک اسمیدر۔

مشهوری: «سبأ» (عبد شمس بن یسحب بن یعرب بن قحطان) حقیقتاً بولغان «بنی سبأ» قبیلہ سی ایدی. یمن دہ تارالغان قبیلہ لر بار دہ (عمران دن باشقہ سی) شوشی سبأ دن تارالوب، مدینتکہ مائل، عمارتکہ مہارتلری سببلی یمن نی دنیا نك جنتی حالینہ کیتروب حکومتلر تاسیس ایتدیلر حیردہ «مناذرہ»، شام دہ «غسانیه» حکومتلری بولار تاسیس ایتکان حکومتلر جملہ سندر. بولار نك زور حکومت بولوب یاشی باشلاولری «عربہ اولی» عربلرن جیگودن (ق م ۸ نچی عصر دہ) باشلانادر. یمن گہ ایک اول باشلاب آباق باصوچی، پادشاهلق تاجن کیوچی «قحطان بن عابر» بولغانلقدن بولار تاریخ دہ «بنی قحطان عربلری» دیه یور توله لر. قحطان دن صو ك اوغلی «یعرب» پادشاه بولمشدر. «عرب متعربہ» اردن ایک نك عربچہ سویلاوچی کمسہ شوشی یعرب، بر روایتکہ کورہ انکاسی قحطان بولمشدر یعرب پادشاهلغی مدنندہ یمن دہ بولغان «عاد»، حجاز دہ بولغان «عمالقہ» قوملرینہ غلبہ ایتوب، توغمه قرداشلرنندن «جرهم» نی حجاز غہ، «عاد» نی «شجر» گہ، «عمان» نی «بلاد عمان» غہ ولی ایدی

قبل المیلاد ۱۱۵ یا خود ۱۲۰ نچی سنہ لردہ، مشهور «سبیل العرم» واقعہ سی بولوب، یمن نی صو باصو سببلی بولار تورلی طرفلر غہ هجرت ایتوب تارالوب بتدیلر.

۳ نچی عدنان عربلری: بولار اصلی عبرانی بولغان اسماعیل (علیه السلام) نسلندن بولغانلقدن «عرب مستعربہ» دیه آتالار. نك عرب بولما اینچہ صو گندن عربلر اشکان معناسندہ.

اسماعیل علیہ السلام نك اصلی عرب بولما اینچہ بلکہ، انکاسی ابراهیم (علیه السلام) انکاسی «هاجر» بلهن ایکین «مکہ مکرمہ» گہ

کیتور دیدہ، حضرت اسماعیل شوشندہ اوسدی ہم عرب دن بولغان
جرہم قبیلہ سینک باشلغی «مضاض» نک قزینہ نکاحلنوب بولاردن
عربچہ سویلر گہ اوگر اندی. حضرت اسماعیل نک نسلی کو بایوب،
بورلی قبیلہ لر گہ بولنوب، بعضیلری بادیہ، صحرا دہ بر اورندن
بر اورنغہ کوچوب معیشت ایتدیلر، کہ بولارنی «اعراب» دیب
آنالادر. بعضیلری مکہ مکرمہ، مدینہ منورہ، جدہ کبی شہر لرد،
توردیلار. بولارنی «عرب» دیب آنالادر.

عدنان عربلرینک برنجی باپلری بولغان «عدنان» نک معد، عک
اسملی ایکی اوغلی بولوب نسلی کو برہک معدن تارالمشدر.
معدنک اوغلی «نزار» دن تارالغان قبیلہ لر نک مشهورلری: ایاد، انمار،
بیعہ، مضردر. مضر قبیلہ سینک کو برہگی حجازغہ اورناشوب
موندہ باشلق ایتدیلر ہم «حرم» گہ رأیسلکنی اوز قوللرینہ آلدیلر.
مضر دن تفرع ایتکان قبیلہ نک مشہوری «کنانہ» بولوب، کنانہ دن
تفرع ایتکانینک مشہوری رسول اللہ (صلی اللہ علیہ وسلم) حضرتلرینک
قبیلہ سی بولغان «قریش» در. قبیلہ لر آراسندہ اعتبار، قوت صاحبی
ہم شرف قازانغانی شوشی قریش بولوب، باشقہ قبیلہ لر نک بولارنک
کیگاشندن باشقہ ہیچ بر اش قیلورغہ حققری یوق ایدی.

قریش آراسندہ «لؤی»، بالالری آلدہ توتولوب «قصی»
بولارنک سیدی ایدی. بولار (ق. م - ۴۴۰ نچی سنہ دہ) «کعبہ» گہ
رأیسلک ایتونی اوز قوللرینہ آلدیلر. بنی لؤی دن صوگ خواجہلق
«عبدمناف» بالالرینہ کوچوب نلک «ہاشم»، آندن صوگ اوغلی
«مطلب»، مطلب دن صوگ اوزینک قرداشی، رسول اللہ (صلی اللہ علیہ
وسلم) حضرتلرینک باباسی «عبدالمطلب» رأیس بولدی.
مدرسہ محمدیہ معلملرندن: زکی اورازابی.

تاریخ و آنی یازو اصولی.

[۴ نچی ساندن مابعد]

بعض پیداگوکلر، تاریخ او قتاغانده شاگردلر قولینه کتاب بیررگه حاجت یوق، بر تاریخ درسندگنه توگل، عموما کتاب شاگردلر ایچون ضررلی، درسنی ممکن قدر معلمنک آغزندن آلورغه عاد-تله ندررگه کرک، دیلر. بوسوز واقعه درست بولسده بولور، فقط بونی حاضرگه عملده تطبیق قیلو بر آرشبهه لی کورینه، چونکه بو طریقہ او قتور ایچون معلمنک کیك معلوماتلی، کوب تجربہ لی پیداگوک بولوی تیش. اما حاضرگی معلمرنک آغان تریہ لرن، کورگان تجربہ لرن اعتبارغه آغانده آلارنک درس کتابندن باشقه شاگردلرنی فاعتله ندرولرینه اوشانوب بولمی. دیمک، درس کتابلا-رینه احتیاج بار، فقط تاریخ کتابلارن شاگردلر قولینه بیرگانده بیک تیکشرب بیررگه، مندرجه سی تاریخی خطالاردن سلامت، ترتیبلی، معروف اصوللارندن برہر اصول تعقیب ایتلوب یازغان کتابنی صایلاب بیررگه کرک. چونکه درسنک روحی معلمده، آندن قالا کتابدر.

تاریخ کتابلارینک بیگرهک اوچ نرسه سینہ اهمیت بیررگه کرک:
 (۱) مندرجه سینہ (۲) ترتیبینہ (۳) یازو اصولینہ. تاریخی یازغانده ایک دقت ایتلورگه تیشلی نقطہ، یازلاچاق تاریخی واقعه لارنی فنی دائرہ جیوب، فنی صورتده صایلاو مسألہ سیدر. کتابده، ملترنک اصل وطنلرندن آیرلوب تورلی قوم و قبیلہ لرگه بولنولری، تورلی اورنده تورلی اسم آلولاری، کوچمه حالندگی معیشتلری کبی بیک ایسکی بولغان واقعه لرن فسقه چه غنه بیان قیلورغه؛ هیأه اجتماعیہ تشکیل قیلولارندن آلوب - صورتہ ظهورلارن، سیاسی، اجتماعی و اقتصادی واقعه لرن، دین و مذہب، عرف و عادتلرن، ایک پارلاق دورلرن، ضعیفله نه باشلاولارن، تا ضعیفله نوب بو کونگی حالگه

قالولارن، الحاصل على العموم حياة اجتماعيه لرن درجه اهميتلر بيه
كوره تفصيل ايلان يازارغه تيش.

كتابنك مندرجه سي، فني اهميتي بولماغان ايمش ديمشلدن،
تاريخي خطالاردن بوتونلای سلامت بولورغه كرك. فقط كتاب
قورى معلوماتدن غنه عبارت بولماسون ايچون بورونغيلاردن
قالغان تاريخقه دائر مقاللرني، كتابنك عباره سن بيزه كلهرلك ادبي
حكايه لرنی اورنینه قاراب يازب كيتودن ضرر يوق. مثلا، نار-
يخمزده «ايلچی گه اولم يوق»، «خلق قايغی سن خان چيگار، خان
قايغی سن كم چيگار؟» كبی مقاللرني، خلق تلنده يورتيله نورغان
«آفساق تيمر» حكايه سي كبی حكايه لرنی يازو، شولارغه قاراب
تفصيل بيو مندرجه گه ضرر ايتمیلر، بلکه كتابنك عباره سن ماطور لاور
ايلان برابر واقعه لرنی تاكيدكنه قیلالار.

كتاب باشدن آخرينه قدر گلن بر ترتيب (پلان) بوينچه دوام
ايتەر گه كرك. مثلا، تاريخ عموميه مصر تاريخي يازلغان چاغنده
نيندی ترتيب رعایه قيلنسه، كتابنك آخرينه قدر باشقه ملتار تاريخنده
شول اوق ترتيب رعایه قيلنسون. كتابده بولغان واقعه لرنی احاطه
قيلو، تاريخي نتيجه لرنی كو گلده قالدرو ايچون بر ترتيبنك رعایه
قيلنووی بيك اهميتلی. چونكه ترتيبسز يازلغان كتاب شاگردلرنی
صاااشدرا، هر نرسه گه مستعد بولغان فكرلرن چو والتا، آلارنی
اساسلی علمدن محروم ايتهدر. كتابنك عباره سي ممكن قدر يگل،
افاده سي آچق بولوب، لزومسز چيت اصطلاحلاردن، چووالحق
عبارهلردن، اورنسز تكرارلاردن صاقلانورغه تيش. كتابنك، شاگرد-
لرنی بالقدر لوق آرتق اوزون بولمغانی ياخشی. هر درسكه ۴
بيت چامالانغانده حجمی ۱۸۰-۲۰۰ بيتلر گه قدر بولورغه ياری.
اوشبو قدر گنه بولغانده قش آخرنده بر آز تكرارغه ده وقت
آرتدررغه بولادر.

خواجه عبدالبدیع

اشعار

۱۰ نچی عدد «دیر بلیک» مجموعه سندن:

مرجانی

طبیعت او لقدر اولمش عجائب و قعده لر کانی
که یوق نوع بشرده اولری فرق ایتمک امکانی

سو قیلمش مبهمیت قعرینه معنای اصلیمی

بوراقمش خوار. سرگردان بو غم آباده انسانی

مدققلر محققلر بونک کشفنده عاجزدر

بتون تخدیش ایدر باقدیقجه زیرا فکر، اذهانی

گاهی ایلر تجلا خالقیت چشم عالمده.

گاهی امکانسز عدایلر بشر بر امر آسانی

گاهی بر بی حقوق آلچاق سلاح الدهدوتار میدان

گاهی بر باد ایدر بر فتنه یوز بگلر چه سامانی

عدالت نامینه قیرغین ایدنلر کام آلا رنه یسه!؟

گاهی قارص اهلی لیک ناحق بیر گه آقار قانی

چکن یوق بو قارانلق پرده بی رخسار خلقتدن

تایلماز حل ایدن دنیا وار ایکن بو معمانی

معین بر روش اولسه یدی گرادوار عالمده

افول ایتمزدی دنیا دن «شهاب الدین مرجانی»

علی عباس مذنب.

